

KICHIK MAKTAB YOSHI O'QUVCHILARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ULARNI

TA'LIMGA JALB QILISH

Xalimboyeva Feruza Akmalovna

Farg'ona davlat universiteti

Sirtqi bo'limi ijtimoiy- gumanitar kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya

Maktab ta'limiga tayyorlanayotgan bolada diqqat nisbatan uzoq muddatli va shartli barqaror bo'ladi. Bola diqqatining xususiyatlari rolli va syujetli o'yinlarda, rasm chizish va qurish-yasash mashg'ulotlarida, loy hamda plastilindan o'yinchoqlar tayyorlashda, o'zgaralar nutqini idrok qilish va tushunishda, matematik amallarni yechish kabi xususiyatlari bayon etilgan .

Kalit so'zlar : Kichik maktab, motivlarning bo'ysundirilishi, ahloqiy normalar, o'quv faoliyati , o'quv topshiriqlari, o'quv xatti-harakatlari, o'zini-o'zini nazorat qilish ,o'zini-o'zi baholash, kognitiv – affektiv. Olti yoshli bolaning psixik tayyorligi to'g'risida gapirilganida ko'pincha muayyan reja asosida, tartibli, ko'p qirrali maqsadga yo'naltirilgan, o'zaro mantiqiy bog'liq, izchil boshlang'ich ta'limga zamin vazifasini o'tovchi psixik o'sish darajasini nazarda tutamiz. Shuningdek, ta'lim uchun psixik o'sish darajasidan tashqari, bola turmushi va faoliyatining tafovutlari, sharoitlari, o'ziga xosligi, uning sihat-salomatligi, usuliy jihatdan tayyorgarligi, oddiy ko'nikmalarni o'zlashtirgani kabi omillarni hisobga olish maqsadga muvofikdir. Yuqorida aytilganlarning hammasi bolaning maktab ta'limiga psixologik jihatdan tayyorligining obektiv tomonlarini ifodalaydi. Bola maktab ta'limiga psixologik tayyorlanishining subektiv tomoni ham mavjuddir. Uning maktabda o'qish xohishi, intilishi, katta Yoshdagi odamlar bilan muloqotga kirishish istagi mazkur tayyorgarlik bilan uzviy bog'liqdir. Bolada shu davrga kelib, o'qish, bilim olish haqida to'g'ri tasavvur shakllanadi. U maktab jamoasi a'zolarining mashuliyatli vazifalarini angelaydi va ularga itoat qilishga, ularning ko'rsatmalarini bajarishga moyil bo'ladi. Lekin bolalar hammasi bir xil emasligi sababli ular o'rtasida muhim farqlar vujudga keladi. Ba'zi bola maktabga butun vujudi bilan talpinadi, o'qishga qancha vaqt qolganligini uzluksiz sanaydi, o'kuv ashyolarini oldinroq tayyorlab qo'yishga harakat qiladi. Boshqa bir bola esa maktabdan qat'iy voz kechishgacha borib etadi. O'qishga salbiy munosabat ko'pincha kattalarning qo'rqitishlari oqibatida vujudga keladi. Shuningdek, aka va opalarining maktabdagi qiyin kechinma va vaziyatlar to'g'risidagi gaplari, uyda bolalarni ko'proq dars tayyorlashga majbur qilish ham o'qishga salbiy munosabat uyg'otadi. O'qishga salbiy munosabatdagi bolalar ta'lim muhitiga kirishishga qiynaladilar, qator ruhiy to'siklarga duch keladilar. Maktabda ta'lim-tarbiya ishlarini tashkil qilishda kichik maktab Yoshidagi bolalarning anatomik-fiziologik xususiyatlari, jismoniy kamolot darajasini hisobga olish muvaffaqiyat garovidir.

Boshlang'ich sinf o'quvchisi biologik-jihatdan nisbatan uyg'un o'sadi, uning bo'yi va og'irligi, o'pkasining hajmi mutanosib rivojlanadi. Biroq, bolaning suyaklari(ko'krak qafasi, tos, qo'l suyaklari), umurtqa pog'onasida hali tog'aysimon to'qimalar uchraydi, bu esa uning suyak tizimi takomillashib bo'lmaganini ko'rsatadi. Yurak muskullari tez o'sadi, qon tomirlarining diametri sal kattaroq bo'ladi, miyaning og'irligi boshlang'ich sinflarda 1250-1400 grammni tashkil etadi. Miya po'stining analitik-sintetik faoliyati takomillashadi, qo'zg'alish bilan tormozlanish o'rtasidagi munosabat o'zgaradi, lekin qo'zg'alish nisbatan ustunlikka ega bo'ladi. Shuning uchun bolaning to'g'ri o'sishiga g'amxurlik qilish, toliqishining oldini olish, o'qish va ham olish rejimiga qat'iy rioya etish zarur. . Maktab ta'limi o'quvchining turmush tarzini, ijtimoiy mavqeini, sinf

jamoasi va oila muhitidagi ahvolini o'zgartiradi, uning asosiy vazifasi o'qishdan, bilim olish, ko'nikma va malakalarni egallash, tabiat va jamiyat to'g'risidagi qonuniyatlarni o'zlashtirishdan iborat bo'lib qoladi. Ta'lim muayyan darajada uyushqoqliq intilish, irodaviy zo'r berish, faollik va maqsadga muvofiq faoliyatni talab kiladi. Ixtiyorsiz xatti-harakat o'rnini anglashilgan, rejali, aqliy mehnat egallay boshlaydi. O'quvchi doimo tengdoshlari bilan birga muayyan sinf jamoasida bo'ladi. Demak, uning oldida hamma vaqt sinf jamoasining manfaatini himoya qilish, shaxsiy istaklarini umumjamoaga yig'ilishiga bo'ysundirish, o'zaro yordam, o'zaro talabchanlik, ijtimoiy javobgarlik va burch hislarini egallash vazifasi turadi. Ta'lim jarayonida esa o'quvchi oldiga qo'yiladigan talablar tobora ko'payib va murakkablashib boraveradi.

O'qishning dastlabki kunidanoq kichik maktab yoshidagi bolaning o'sishini harakatga keltiradigan turli ziddiyat, qarama-qarshiliklar, ichki ixtiloflar vujudga keladi. Ana shular zamirida boladagi psixik kamolotning darajasi va ijobiy hislatlar bilan talablar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar yotadi. Talablarning tobora ortishi bolaning psixik jihatdan to'xtovsiz o'sishini taqazo etadi va shu berk zanjirning uzluksiz harakati natijasida insonning kamoloti amalga oshadi.

Kichik maktab yoshidagi bolaning muhim xususiyatlaridan biri unda o'ziga xos ehtiyojlar mavjudligidir. Bu ehtiyojlar o'z mohiyati bilan muayyan bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga, tevarak-atrofdagi voqelikni o'zlashtirishga qaratilmay, balki faqat o'quvchilik istagini aks ettirishdan iboratdir. Shu ehtiyojlar o'z portfeliga, dars tayyorlash burchagiga, kitob qo'yish javoniga ega bo'lish istagi, kattalardek har kuni maktabga qatnash tuyg'usi yotadi, xolos. Bundan tashqari, bilimlar kunidagi shodiyona ayyom, o'quvchilik safiga qabul payti, maktab ma'muriyati va o'qituvchilarning unga bildirgan samimiy tilaklari, yuqori sinf o'quvchilarining tabriklari bolaning his-tuyg'usiga ijobiy ta'sir etadi. Sinfidagi o'rtoqlari bilan qatorlashib saf tortib yurishlar, birgalashib o'ynash, oshxonaga borish, o'qituvchining o'gitlari ham bolani o'ziga rom etadi. Umuman, kichik maktab Yoshidagi bola o'qishning tub mohiyati va vazifasini tushunib etmaydi, balki hamma maktabga borishi kerak, deb tushunadi. Ammo, u kattalarning ko'rsatmalariga amal qilib tirishqoqlik bilan mashg'ulotlarga kirishib ketadi. Birinchi sinf o'quvchisida o'qish faoliyatining aynan o'ziga qiziqish ko'zga tashlanadi. Maxsus tadqiqotlarda bolalar bilan keraksiz mashqlar o'tkazilgan va ularga oldindan bu mashqlar keyinchalik kerak bo'lmasligi aytilgan, lekin bolalar ularni bajonidil bajarishga kirishganlar. O'quvchi shaxsiy faoliyatda erishgan dastlabki yaxshi natija uni boshqa natijalarni egallashga undaydi. Uning o'qish faoliyatidagi birinchi mehnat ma'suli shodlik va quvonch his-tuyg'usini keltirib chiqaradi. Masalan, ayrim o'quvchilar u yoki bu matnni bir necha marta o'qishga harakat qiladi. O'qish faoliyatiga qiziqish, uning mazmuniga ham qiziqishni vujudga keltiradi, bilim olish ehtiyojini tug'diradi va o'qish motivlarini tarkib toptiradi.

Ta'limning mazmuniga, bilimni egallashga qiziqish o'quvchining o'z aqliy mehati natijasidan qanoatlanish hissi bilan uzviy bog'liqdir. Bu his o'qituvchining rag'batlantirishi bilan namoyon bo'ladi va o'quvchida samaraliroq ishlash mayli, istagi, ishtiyogini shakllantiradi. Bolada paydo bo'lgan faholayani, o'z kuchiga ishonch hislari, bilimlarni o'zlashtirish va malakalarni mustahkamlash uchun xizmat qiladi. Rag'batlantirish va jazolash mehyorida bo'lsagina, ularning tarbiyaviy ta'siri ortadi.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar faoliyatini baholash unda o'qishga ijobiy munosabatni shakllantirishda muhim ahamiyatga egadir. Ma'lumki, maktablarda bolalarni og'zaki baholash odat tusiga kirib qolgan, chunki birinchi sinf o'quvchisi ana shubaha ta'sirida o'z faoliyatini kuchaytiradi, ijodiy izlanishga harakat qiladi, hatto, o'quvchi dastlabki paytlarda yaxshi yoki yomon bahoning farqiga ham bormaydi, ko'proq nechta baho olgani qiziqtiradi. O'qituvchining rag'batlantirishi uning uchun eng muhim ro'l o'ynaydi. Ta'lim jarayonida o'qituvchi o'zining obro'sidan oqilona, odilona va omilkorlik bilan foydalanib, o'quvchilarda

uyushqoqliq mehnatsevarliq o'qishga ijobiy munosabat, o'z diqqatini boshqarish, xulqini idora etish, o'zini tuta bilish, qiyinchiliklarni yengish kabi fazilatlarini shakllantirishi lozim. Buning uchun har tomonlama ta'sir ko'rsatish usulini qo'llashi kerak.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar idrokining salbiy xususiyati obekt larni bir-biridan farqlashdagi zaiflikdir. Ular ko'pincha o'rganiladigan Material ni noaniq, hatto, noto'g'ri idrok qiladilar, buning oqibatida aynan o'xshash harflar, so'zlar, narsalar tasviri, shaqli, fazoviy joylashuvining farqini to'la tasavvur qila olmaydilar. Masalan, «q» bilan «k» harflarini, «uqish» bilan «o'qish» so'zlarini aylana bilan doira shakllarini, kesma bilan to'g'ri chiziq alomatlarini bir-biridan farqlamaydilar. Ba'zan esa ular kattalarning idrok ko'lami qamrab olmaydigan narsalarni payqaydilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pertseptiv faoliyatida fazo, vaqt va harakatni idrok qilishning o'ziga xos xususiyatlari bor bolalarda hayot tajribasining etishmasligi, bilim saviyasining qashshoqligi, tasavvur obrazlarining zaifligi tufayli idrokning mazkur shakllari juda cheklangan bo'ladi. Ular kundalik turmushda qo'llanadigan oddiy fazoviy tushunchalar bilan cheklanishi sababli ilmiy fazoviy atamalarni, masalan, torlarning balandligi, fazo bilan er o'rtasidagi masofa, dengiz va ko'llarning hajmi va boshqalarni idrok etishda qiynaladilar. Katta fazoviy tushunchalarni anglamasliklari sababli ularda «Yulduzlarning oralig'i necha kilometr?», «Osmonga sharda uchib borsa bo'ladimi, samolyotda-chi?» kabi savollar tug'iladi. Bolalarning vaqtni idrok qilishi ham tor ma'nodagi tushunchalardan iborat bo'ladi va ular asr, eramizdan avvalgi davr kabi atamalarni nimaligini tushunmaydilar. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatni irodaviy zo'r berish bilan boshqarish va favqulodda vaziyatga moslash imkoniyati yaxshi bo'lmaydi. Buning asosiy sababi ularda ixtiyoriy diqqatning kuchsizligi va beqarorligidir. Shu bilan birga kichik maktab Yoshidagi bolalarning ixtiyoriy ongli diqqatga o'qish motivlari bilan uzviy bog'liq holda namoyon bo'ladi. Odatda ularning o'qish motivlari uzoqni ko'zlagan va maqsad bilan bog'liq motivlarga ajratiladi. Yuqori sinf o'quvchilarining bilim olish motivlari uzoqni ko'zlagan motivga kirsam, boshlang'ich sinf o'quvchilarining motivlari voqelikka va reallikka bog'liq motivlardir.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati

1. E.G'oziyev "Umumiy psixologiya " 2014 y
2. E.G'oziyev "Ontogenez psixologiyasi "2014 yil
3. ИСАКОВА М. Т. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) //СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ (УЗБЕКИСТАН) Учредители: Общество с ограниченной ответственностью " Центр инновационных технологий". – №. 8. – С. 45-52.
4. Soliev F. S., Muminov D. To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 11. – №. 5. – С. 1258-1265.7.
5. Soliev, F. S., and D. Muminov. "To determine individual specificity and hidden potential of the personality according to external signs of behavior." ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 11.5 (2021): 1258-1265.
6. Jalolova M. SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 153-157.
7. Jalolova, Mohinur. "SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE." Archive of Conferences. Vol. 25. No. 1. 2021.

8. Jalolova, M. (2021, May). SENSORY DEVELOPMENT IN PRESCHOOL AGE. In Archive of Conferences (Vol. 25, No. 1, pp. 153-157).
9. Нуралиева Д. М., Джалолова М. А., Абдурахманов Х. Х. РОЛЬ ЖЕНЩИНЫ В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ //Uzbek Scholar Journal. – 2022. – Т. 6. – С. 34-38.
10. Нуралиева, Дилдора Мамуржонова, Мохинур Абдусатторовна Джалолова, and Хайруллох Хокимжонович Абдурахманов. "РОЛЬ ЖЕНЩИНЫ В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ." Uzbek Scholar Journal 6 (2022): 34-38.
11. Нуралиева, Д. М., Джалолова, М. А., & Абдурахманов, Х. Х. (2022). РОЛЬ ЖЕНЩИНЫ В СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЯХ. Uzbek Scholar Journal, 6, 34-38.